

CHRONOTOPES IN SEZAI KARAKOÇ'S "GEÇ KALAN ADAMIN ÖYKÜSÜ"

MAHFUZ ZARİÇ

Doç. Dr., Batman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Mail: mahfuzzaric@gmail.com

 ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-0960-4807>

ABSTRACT

In the act of criticism, "chronotope" is regarded as the immanent connections of time and space elements with each other. In examining a work based on chronotope, it is mostly focused on the conflicts, tensions and dissolutions; meetings and separations, transitions and contrasts between scenes in a literary text in terms of the intersection and concretization of time and space. In such critical readings, we intend to interpret these intersections in order to reveal the literary value and integrity of the text.

The story of poet and writer, Sezai Karakoç, named "Geç Kalan Adamın Öyküsü" which is in his second short story collection book, *Portreler*, is a rich text in terms of value-bearing chronotopes. In this study, the aforementioned story will be discussed in terms of the chronotopes of way, the journey and meeting / encountering; of the second central character of the story; the chronotopes of the door, room and kitchen in the house of the protagonist whose past and current status is conveyed; poverties and contrasts in social classes, and the time representing chronotopes; the values and value-bearing motifs such as "thankfulness, mercy, knowing goodness from Allah and respect for nature".

Keywords: Sezai Karakoç, Chronotope, Motif, Value, Story Narrator

Makaleye Ait Bilgiler

Makale Türü: Araştırma

Geliş Tarihi: 15.06.2022

Kabul Tarihi: 24.07.2022

Yayın Tarihi: 15.10.2022

Yayın Sezonu: Temmuz-Aralık

Makaleye Atıf Bilgisi

ZARİÇ Mahfuz (2022). "Sezai Karakoç'un "Geç Kalan Adamın Öyküsü"nde Kronotoplar Mahfuz Zariç". *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*. Yıl: 18 Sayı: 63. (328- 339)

muhafazakârdüşünce • yıl: 18 - sayı: 63 • temmuz- aralık 2022

SEZAI KARAKOÇ’UN “GEÇ KALAN ADAMIN ÖYKÜSÜ”NDE KRONOTOPLAR

MAHFUZ ZARİÇ

Öz

Eleştiri biliminde “kronotop”, zaman ve mekân unsurlarının birbiriyle olan içkin bağlantıları manasına gelmektedir. Kronotop incelemesinde bir edebî metindeki çatışmalar, gerilimler ve çözümler; buluşmalar ve ayrılmalar, sahneler arası geçişler ve zıtlıklar, zaman ve mekânın kesişip somutlaşması açısından incelenir. Eleştirel okumalarda da bu kesişim alanları, metnin edebî değeri ve bütünlüğünü gözler önüne sermek üzere anlamlandırılır.

Şair ve yazar Sezai Karakoç’un Portreler adlı ikinci öykü kitabında yer alan “Geç Kalan Adamın Öyküsü”, değer taşıyıcısı kronotoplar açısından zengin bir metindir. Bu yazıda, bahsi geçen öykü; öykünün ikinci merkezî kişinin çıktığı yol, yolculuk ve yaşadığı buluşma / karşılaşma kronotopları; mazisi ve hâldeki durumu aktarılan merkezî kişinin evindeki kapı, oda ve mutfak kronotopları; toplumsal düzlemde yaşanan yoksulluklar, zıtlıklar ve zamanı temsil kronotopları ile “şükür, merhamet, iyilikleri Allah’tan bilmek ve tabiata saygı” gibi “değerler ve değer taşıyıcı motifler” açısından ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sezai Karakoç, Öykü, Kronotop, Motif, Değer, Öykü Anlatıcısı

Giriş

Rus edebiyat bilimcisi Mikhaıl Bakhtin, literatüre kazandırdığı “kronotop” kavramını, edebî anlatılarda zaman ve mekân ilişkilerinin içkin bağlantıları olarak tanımlanmış; birbiriyle ilişkili ve bağlantılı olarak “yol, karşılaşma, şato, misafir odası, yatak odası, salon, taşra kasabası, dönüm noktası ve kopuş noktası eşikleri, muamma ve karnaval zamanı” gibi pek çok kronotop türünden söz etmiştir. Bakhtin, kronotopları edebî eserlerdeki vakada yer alan “çatışma ve gerilimlerin, diyalog ve iç çözümlemelerinin, geçiş ve sonların, buluşma ve ayrılmaların, tesadüfler ve zıtlıkların gerçekleşim ve kesişim sahaları” olarak dikkatlere sunmuştur. Bakhtin, kronotop terimi ile mekân / uzam ve mekânın dördüncü boyutu olarak zamanın birbirinden ayrılmazlığını ve bu birlikteliğin kurucu etkisini metin incelemesinde öne çıkarmıştır.

Bakhtin’e göre kronotoplar, temel anlatısal olayları örgütleyen merkezlerdir. Düşümlerin bağlandığı ve birleştiği yerlerdir. Kronotoplar, anlatıyı biçimlendiren anlamı da içerirler. Zamanı somutlaştırır, dokunulur ve görünür hâle getirirler. Kronotoplar, eserdeki temsili somutlaştırıp “felsefî ve toplumsal genellemeler, fikirler, neden-sonuç analizleri”ne olanak sağlarlar. Kronotoplar, kendi içlerinde de “göstergeler içeren, birbirlerini kapsayan, birbirlerine baskın gelebilen, karşılıklı yer değiştirebilen, birbirleriyle ters düşüp çatışabilen” sınırsız sayıda küçük başka zaman-uzamlar barındırabilirler.

Kronotop odaklı eleştirel yaklaşımdaki temel gâye, edebî eserin fiili bir gerçeklikle ilişkili sanatsal bütünlüğünü ortaya koymaktır. Bakhtin, kronotop incelemesinde yöntem olarak eserdeki zaman-uzamın, sanatsal zaman-uzamın bütününden soyut analiz düzeyinde yalıtılmasını önerirken; edebî metinlerdeki motifleri de birer değer taşıyıcısı olarak değerlendirmiştir. Bakhtin’e göre zamansal ve uzamsal belirlemeler birbirinden ayrılamazlar ve daima duyguların ve değerlerin izini taşırlar. Kronotop incelemesi, olgulara anlam kazandırmaya ve değer atfetmeye dönüktür. Kronotoplar, anlatının tür tipinin ayırt edilmesi noktasında da bir dayanak işlevi üstlenirler (Bakhtin, 2001: 315 - 332).

Şiir ve poetik yazıların yanı sıra deneme, biyografi, hatıra, edebî eleştiri, sohbet, tiyatro türünde de eserler kaleme almış olan Sezai Karakoç’un Portreler¹ adlı eserinde yer alan “Geç Kalan Adamın Öyküsü”, barındırdığı kronotoplar açısından incelenmeye uygun çok katmanlı bir metindir. Bu öyküde yol, yolculuk ve karşılaşma; kapı, oda ve mutfak; yoksulluk, zıtlık ve

1 Bu yazıda Sezai Karakoç’un öykü kitapları Meydan Ortaya Çıktığında Hikâyeler I için “MOÇ”, Portreler Hikâyeler II için de “P” kısaltmaları kullanılacaktır.

zamanı temsil kronotopları bulunmaktadır. Öyküdeki kronotoplar aracılığıyla okurların dikkatine sunulan belli başlı davranış, duygu ve değerler ise “şükür, bütün nimetleri ve iyilikleri Allah’tan bilmek, insanlara ve doğaya merhametle yaklaşmak ve değer vermek; sadakat, iman ve teslimiyet ile ihtiyaç sahiplerine yardım etmek”tir.

Yol, Yolculuk ve Karşılaşma Kronotopları

Sezai Karakoç’un “Geç Kalan Adamın Öyküsü”nde yol, yolculuk ve karşılaşma kronotoplarına ölüm gibi hüüzün kaynağı bir olgu aracılığıyla yer verilir. Otuz beş yaşlarındaki genç öykü kişinin babası gördüğü bir rüya üzerine, oğlundan, eski bir dostunun ailesinin durumunu sormasını ister. Babasını kaybeden genç adam, onun vasiyetini yerine getirmek üzere, kendi yaşadıkları şehre kıyasla küçük sayılabilecek diğer bir kente doğru yola koyulur. Fakat ziyaret edip ihtiyaçlarını soracağı, baba dostunun eşi yaşlı ve yalnız kadın, “geç kalan adam” kente varmadan bir önceki gece, kocasının ölüm devini yeneceği bir metafizik karşılaşma sahnesinden sonra, huzur içinde ruhunu teslim etmiştir. (P: 15)

Bu öyküde karşılaşma kronotopu, ölüm hadisesinden ötürü yaşlı kadın ile genç adam arasında gerçekleşmese de, kadınla bizzat ölüm arasında söz konusu olmuştur. Kadın, kendisini güçsüz hissettiği, titreme, ateş ve üşümeler yaşadığı son gecesinde “Birden ölüm’ün kapıyı açıp içeri girdiğini” görür. İlk çok munis bir görünümü olan ölüm, ona yaklaştıkça korkunçlaşır; ardından bulanık bir görünüşle uzaklaşır. Ağzından şimşekler çıkan bir canavar, yaylardan kurulu çelikten bir devi andıran ölümün gelişi, onun çok güçlü olduğunu gören yaşlı kadını ürkütmüştür. Hakikatte Allah’a teslim olacağını düşünen kadın, korku, ümit ve çaresizlik duyguları arasında sarsılırken “birden ölüm devinin ardından, kocasının, elinde bir kılıç, fırladığını” görür. Kimsesiz kadının ölümle düelloya tutuşan kocası, sonunda “kılıcını Ölüm’ün bağrına” saplar. Kuş gibi hafifleyen kadın ruhunu “Müthiş bir huzur içinde Allah’a teslim” eder. Yazarı da temsil eden anlatıcının kadının ölüm anını tasvir ediş biçimi, onun “sadakat, iman ve teslimiyet” değerlerinde bulduğu manaları da gözler önüne serer (P: 18, 19).

Bakhtin’in belirlemelerine göre zamansallık ögesinin ağır bastığı karşılaşma kronotopunda duygu ve değerler, yüksek yoğunluktadır. (Bakhtin, 2001: 316) “Geç Kalan Adamın Öyküsü”nde de genç adam, yolculuk yaptığı kentle ilk temasında, kendi varlıklı hâllerini ve büyük kitlelerin içinde kıvrandığı yoksulluğu düşününce “bir duygu ve düşünce karmaşası” yaşar. Yaşlı

kadının evini sorup bulan genç adam, kapıyı uzun uzun yumruklar. İçeriden ses gelmeyince komşularla birlikte kapıyı omuzlayarak içeri girer. İçeri girenler, sanki uzun bir süre biriyle boğuşmuşçasına örselenmiş hâldeki ölü kadını bulurlar. "Geç kaldım galiba!" diyerek üzüntüsünü ve pişmanlığını dile getiren genç adam, şehri terk etmeye kalkışır. Muhtaçlara yarım etme değerini okurlarına aktarmak isteyen öykücü, hikâyesini bu noktada sonlandırmaz. Şehrin kapısından çıkacakken bir ses duyar gibi olan genç adam, bu öykünün de mesajı olan o sözlere uyararak "ruhunun o ana kadar hissetmediği, yabancı olduğu bir takım kaynaşmalarla, iç kaynaşmalarıyla dolu olarak" kente geri döner:

"Geç kalmadın. O, sana muhtaç değil ki, geç kalmış olarsın. Tam vaktinde geldin. Şimdi onun çocuklarına, ya da başkalarına yardım edebilir, elini uzatabilirsin. Zaten o sağ olsaydı, yardım kabul etmeyecek, parmaklarıyla sana başkalarını işaret edecekti. Başka yoksulları. Kimseye el açmadan, kimseden yardım istemeden bugüne geldi ve çocuklarını da getirdi. Bundan ötesi, onun sorumluluğunun dışında." (P: 19).

Turan Karataş, Sezai Karakoç'un hem Meydan Ortaya Çıktığında hem de Portreler adlı öykü kitabında "vakanın daha çok bir fon olarak" varlığını hissettirdiğini belirtir. Karataş'a göre "Geç Kalan Adamın Öyküsü"nde ölüm söz konusu olsa da [gencin kente geri dönüşü dolayısıyla] sonuçta bir ruh dirilmiştir (Karataş, 1994: 249). Karakoç'un Meydan Ortaya Çıktığında adlı ilk öykü kitabında yer alan "I. -yürüyüş - 1, 2, 3; II.; III. - genişletilmiş bir an-" adlı öykülerinde de bu öyküdekine benzer işlevlerde duygu yoğunluklu bir şehre / kente giriş sahnesi; yol ve yolculuk kronotopları ile diriliş felsefesini temsil eden bahar / mevsim kronotopu bulunmaktadır (MOÇ: 7 - 32).

Kapı, Oda ve Mutfak Kronotopları

Kronotop incelemesinde mekânlar, mekânlardaki nesnelere ve kişiler, mekânlarda bulunan zaman dilimleri ve anlatıcının bu sayılanlara karşı tutumu, metnin kurgu ve anlam dünyasını tamamlayıcı unsurlar olarak değerlendirilirler. Sezai Karakoç'un "Geç Kalan Adamın Öyküsü"nde bir mekân unsuru kronotop olarak evin kapısı, bir kaç işlev üstlenmiştir. Öykü merkezî kişisi yaşlı kadının evinin odası, eski günlerin varlık izlerini taşımaktadır.

Eşini kaybetmiş ve çocukları uzakta bulunan kadının evinin kapısı, "Eskiliğinden ötürü, açılırken, boğazı balgamla dolmuş bir ihtiyar gibi" homurdanmaktadır. Kapı, bir sahnede taşranın, temiz doğanın saadetini içeri alırken diğerlerinde haciz memurlarını ve postacıları, merkezî kişinin hatırına getirmiştir.

Evin odasında “Hâlâ o kıymetli halılardan bazısı eskimiş parçalar, o masa ve sandalyelerden kırık dökük de olsa kalıntılar, sedefleri yarı yarıya dökmüş de olsa o takunyalar...” göze çarpmaktadır. Bu eski evin taş holü de genellikle ikindileri komşu kadınların toplanıp biraz konuştuğu bir mekândır.

Öykünün merkezî kişisi yaşlı dul kadının “içinde bir parça zeytinyağı bulunan kabı, içine ekmek banıp yemek için” almak üzere gittiği mutfak kronotopunun ise bu öyküdeki işlevi, hem yoksulluğu hem de tabii yaşamı görünür kılmaktır (P: 9 - 17).

Yoksulluk, Zıtlık ve Zamanı Temsil Kronotopları

Mikhail Bakhtin’e göre bir yazar, dünyayı ya temsil edilen olaya katılan kahramanın bakış açısından temsil eder ya da itibarî veya doğrudan yazar anlatıcının bakış açısı ve anlatımıyla temsil eder. Bakhtin, geçmişteki yazar ve metin icracaları ile hâl veya gelecekteki metin okuyucuları ve dinleyicilerin de hep birlikte, metinde temsil edilen dünyanın oluşturulmasında eşit ölçüde katkı sahibi olduklarını vurgular (Bakhtin, 2001: 327 - 331).

Karakoç’un pek çok öyküsünde olduğu gibi “Geç Kalan Adamın Öyküsü”nde de günün içinde bulunulan zaman dilimi tasvir edilirken genellikle İslâmî literatürde kullanılan “bir mızrak boyu yükselen güneş”, “gölge boyu” gibi namazla doğrudan ilişkili vakit tayin edici ibarelere yer verilir. Öykünün sonlarına doğru da yaşlı kadının vaktin ikindi olduğunu, “pencerenin odanın içine salınan gölgesinden” anladığı belirtilir.

Öyküdeki reel zamanı belirlemek üzere anlatıcının dile getirdiği bilgiler, yaşanmakta olan yaygın yoksulluğu da yansıtır niteliktedir. Evinde bir başına yaşamakta olan yaşlı kadın, evi aydınlatmak için gaz lambası kullanmaktadır. Altmışlı yaşlardaki dul kadın, büyükçe evlerinin vergisini almaya gelen memurlarla yüzleşmemek için de çok defa onlar gelmeden komşusuna kaçmaktadır. Yalnız kadın, çoğu geceler aç bile yatmaktadır. Öyküde yoksulluk durumunun hemen bütün ülke için söz konusu olduğu da “Ufak bir azınlık dışında herkes fakirlik içinde yüzüyordu” sözleriyle vurgulanır.

Öyküde, kedi yavrularının ölümüne terkedilişi ve evde çoğalan akrepler de kentte insanların sefaletten ve salgın hastalıktan kırılmasına bağlanır. “Geç Kalan Adamın Öyküsü”nde yaşanmakta olan yoksunluk ve yoksulluk, sokağa atılmış sigara izmaritlerinin yaşlı kadın tarafından tütünlerinin çıkarılıp sigara kâğıdına doldurulması ve kadının bu şekilde elde ettiği sigaraları içmesi ile de somutlaştırılır (P: 8, 15).

Zıtlık kronotopunu yaşları ve mevcut durumlarıyla öykünün iki temel kişisi temsil etmektedir. Altmışlı yaşlardaki çökmüş kadının aksine otuz-otuz beş yaşlarındaki genç adam, yağız ve varlıklı, "Güçlü, kuvvetli, olgun çehreli, yüzünde iradenin somutlaştığı, kararın ifadeleştiği" birisidir. Uzak bir kentten geldiği söylenen bu genç, varlıklı bir babanın yüksek tahsil yapmış bir evladıdır. Yaşlı yoksul kadına ise mazide kocası, en değerli kumaşlardan elbiseler diktirmiştir. Ona gümüş çay takımlarıyla antika mobilyalar, en değerli halılar, yüzükler hediye etmiştir (P: 10 - 15).

"Geç Kalan Adamın Öyküsü"nde yine bir zıtlık kronotopu olarak ölümlere rağmen sonuçta hayatın sürüp gitmekte olduğu; insanların evlerden çıkan cenazelere kayıtsız gözlerle bakmakta olduğunun altı çizilir. İskeletleşmiş ölümler, tabutlara konur; "camide hep aynı müminlerden kurulu cemaatle" cenaze namazı kılınır ve görünüşte ölümler hemen unutulur. İnsanların ruhları, adeta unutmaya isteğine zorlanır.

Bir diğer zıtlık kronotopu olarak "Ölümler git git artmaktan, çoğalmaktan, yaklaşmaktan ötürü, bir bakıma, dirilerden daha diri, sağlardan daha sağ" görülürler. Öyküde bu manada bir karşılaştırma yapılmasa da insan ölümlerinin tabutla mezarlığa taşındığı belirtildiği gibi, yaşlı kadının akrep ölüsünü bir kürekle alıp evin dışına attığı da vurgulanır (P: 11-14).

Yaşlı kadının yaşadığı kentte, okullarda sabahları öğretmenlerin yaptığı bit yoklamaları, akşamları kadınların petrol lambasının ışığında yaptığı bit kırımları, zamanı ve temsili somutlaştıran kronotoplardır. Öykü anlatıcısına göre de bu manzaralar, tam da "Hayatın olumsuz somut bir sembolü"dür (P: 13, 14).

Değerler ve Değer Taşıyıcı Motif Kronotoplar

Bakhtin, bir edebî eserin yazarını, bir insan olarak yazarla karıştırmamayı tavsiye etse de metin incelemelerinde "Yazarla en çok yapıtın kompozisyonunda karşılaşırız" tespitinde bulunur. (Bakhtin, 2001: 328, 329) Bu manada kendisi öykülerinde bir figür olarak doğrudan yer almasa da Sezai Karakoç'un da öykü dünyasına taşıyıp izleklettiği davranış, duygu ve değerler aracılığıyla, varlığını hemen her an hissettirdiği söylenebilir. Karakoç'un hikâyelerini "düşünce hikâyeleri" olarak niteleyen Enes Alim'e göre de yazarın hikâyeleri, fikirlerinin ve ideallerinin akisleridir (Alim, 2020: 44).

Karakoç'un "Geç Kalan Adamın Öyküsü"nde dile getirdiği olay ve olgularla bazı değerler okurlara aktarılmak istenmektedir. Karakoç'un şiir ve öykülerini kadın karakterler açısından inceleyen Emine Bozkurt'a göre bu hikâyedeki

yaşlı kadın; kanaatkâr, vakur duruşuyla ve hayat tarzıyla geleneği, kültür ve medeniyeti yani bizzat değerleri temsil etmektedir (Bozkurt, 2020: 163).

Değerler bağlamında Karakoç'un "Geç Kalan Adamın Öyküsü"nde öne ilk çıkarılan dinî kavram şükürdür. Ev sahibi yaşlı kadın, kapıyı açınca "Dışardan, dağ tarafından bir rüzgâr," sofayı ve bütün evi doldurur. Çocukları ve kardeşleri başka diyarlarda olan kadın, "Sıcak yaz gününde, kendisine, eve, ağaçlara ve göğe bu rüzgârı lütfeden Allah'a içinden" şükreder. Yaşlı kadının eve ferahlık, tabiata canlılık getiren rüzgâr için "Tanrı'nın gönderdiği rüzgâr..." diye düşünmesi, İslamî bir değer olarak bütün nimetleri ve iyilikleri Allah'tan bilme ilkesini de hatıra getirir.

"Geç Kalan Adamın Öyküsü"nde işlenen davranış, duygu ve değerlerden bir diğeri merhamettir. Öyküde doğanın yanı sıra zararlı gibi görünseler de tüm canlılara karşı duyarlı ve merhametli olunması gerektiği düşüncesi, yaşlı ve yalnız kadın aracılığıyla verilir. Akrepler, yaşlı kadının bakımsızlıktan yıpranmış evininin bacasına yuva yapmış, orada çoğalmaktadır. Kimseden çekinmeksizin evde ulu orta gezinip tavandan sarkan akrepler, bazen yemek tenceresine düşmekte; hatta karşılaştıklarında kadını incitebilmektedir. Buna rağmen yaşlı kadın, gücü ve fırsatı olduğu zamanlarda bile, akrepleri öldürmekten imtina eder. Öyküde kadının yapamadığını evin kedisi yapacak, akrebi acımadan öldürecektir.

Bu öyküde yoksulluğun neden olduğu bir çatışmayı gözler önüne sermek üzere, merhamet duygusuyla çelişecek bir durum ve davranış kalıbı da evin kedisi aracılığıyla gözler önüne serilir. Kedinin yavruları, diğer pek çokları gibi, "belki de daha kendilerini kurtaracak bir çağa varmadan" bir çuvala konulup, doğdukları eve geri dönmelerini önlemek üzere, hemen her sene evden insanlar tarafından uzaklara atılır; dolaylı olarak ölüme terk edilir. Bu trajik taşra gerçeği karşısında öykü anlatıcısının ve yaşlı kadının iç sesleri örtüşür ve okurlara hitaben şu aklayıcı yargı dile getirilir: "Ama başka çâre yoktu. Ne onlara bakmaya, ne de bakılırlarsa varacakları sayıya tahammül etmek mümkündü."

Evin, diğer hem cinsleri gibi, "mahzunluktan payını almış" kedisi, insanların yaptıklarına karşılık sonuçta ev sahibi kadının "tek arkadaşı, tek can yoldaşı"dır.

Yaşlı kadın, ağaçtaki kuşlara taş atıp onları kaçırılan çocukları şefkatle uyandır; evinin penceresindeki saksılarda sıcaktan adeta buruşmuş çiçeklere de merhametle su verir.

Sezai Karakoç, şiir ve denemelerinin yanı sıra bu öyküsünde de görüleceği gibi okurlarını İslâm'ın temel bilgi ve eğitim kaynaklarından olan ayet ve hadislere yönlendirir. İyilik, başkalarını gözetmek manalarına da "gelen birr" ile ilgili olarak bir hadisi şerifte "En güzel iyilik bir kimsenin baba dostunu görüp gözetmesidir." (Müslim, Birr 12) buyurulmaktadır. Geç Kalan Adamın Öyküsü"nde de gencin ziyaretini gittiği yaşlı dul kadın, ölmüş babasının eski bir dostunun ihtiyaç içindeki eşidir. Gencin babasının rüyasına giren arkadaşı, rüyada ona "senin vefan bu kadar mıydı? Geriye kimlerim kaldı, hiç düşündün mü?" diye sormuştur.

Karakoç'un öykülerini kent ve kasaba bağlamında inceleyen Hanife Özer, yazarın öykülerinde "kent ve taşrayı insan, tabiat, medeniyet, gelenek ve görenek cephelelerinden betimlerken daha çok doğallık ve yapaylık noktasına" vurgu yaptığını belirtir (Özer, 2016: 205). "Geç Kalan Adamın Öyküsü"nde de yazarı temsil eden anlatıcı, sonuçta tabii değerleri, insan marifetiyle üretilmiş sunî değerlerden üstün tutar ve bu konudaki düşüncesini "Yine de tabiat, insanların kentinden daha canlıydı." ifadesiyle ortaya koyar. Anlatıcı, "harabelerinde bireysellik, tanınırlıktan uzaklaşmış, anonimleşmiş ölümlerin hayalleri görülen" bu taşra kentinin kendisini de "tarihi" olarak niteler.

Yaşlı kadın, kendisi yoksulluk içinde olmasına rağmen, her defasında, uzaktaki sevdiklerinden gelen mektupları okuyacak çocuklara şekerler ve kuru yemişler verir. Kadının evinin penceresinin önünde çiçekler vardır. Kentin nişaneleri olarak baharlarda güller açmaktadır. Güllerin üzerinde kelebekler ve serçeler uçuşur. Ağustos böcekleri öter. Ufuklarda yedi renkli gökkuşağı gözükür. Genç kızlar, geleceğe ait düşler kurar. Bütün bu sayılanlar, aynı zamanda hikâyeleri olan birer değer taşıyıcı motiftir.

Bu öyküde değer taşıyıcı motifler olarak postacı ve rüya unsurlarına da bazı manalar yüklenmiştir. Haciz-vergi memurları, olumsuz manada öyküye dâhil edilirken postacılar, -kadının çocuklarından ve uzaktaki akrabalarından, onların sıhhatinden haberler getirmeleri itibarıyla- olumlu manada anılmıştır. Öyküdeki yolculuk motifini başlatan hadise de iyiliğe yönelten bir rüya motifidir

Bu öyküde ev eşyaları olarak, geçen zamanı somutlaştıran bozuk çinili bir saat ve "Eskimiş, fakat eskidikçe değerlenen her ev eşyası gibi bir antika görünümü kazanmış" bir masa, değer taşıyıcı hatıra mahfazalarına dönüşmüştür.

Yaşlı kadın için bir zamanlar "bir süs eşyası gibi alınmış" olan dikiş makinası, "O mutlu günlerden kalan emektar" bir kurtarıcı olmuştur. Öykü anlatıcısı darlık zamanında kadının geçimine vesile olan dikiş makinasını da

Hızır'a benzettir. Hızır bilindiği gibi zamanın ve mekânın sınırlarını aşabilen, varlığıyla bir açıdan “mazi – hâl – istikbal” sarmalının dışına çıkıp zamanı somutlaştıran bir arketiptir. Hızır, yardımlaşma değerine İslamî nitelik katması açısından da anlamlı bir simgedir (P: 9- 14).

Yunus Emre Özsaray'a göre eğitimi temel erdemlerin kazandırılması süreci olarak gören Sezai Karakoç, sembollerin öğretimine ayrı bir önem vermiştir (Özsaray, 2018: 272). Gelenek diye de kodlanan İslamî hayat tarzını öykü evrenine taşıyan Karakoç, diğer pek çok öyküsünde olduğu gibi vaktin tayini için “Geç Kalan Adamın Öyküsü”nde de ezana yer vermiştir. Farklı olarak bu öyküde ölüm izleğine ve merkezî kişinin yaşına uygun olarak, yaşlı kadının evinde sadece akşam ve yatsı ezanları duyulmaktadır. Bu durum, anlatıcının duyuşunda, “ilahî çağrı yönünden adeta semtin ölümü simgeleyen geceye bitişmesi” olarak nitelenmiştir.

İnancın ve metafizik duyuşun bu öyküdeki karşılığı ise “sezgi”dir. Babasının ölmeden önceki isteğini bir “görev” olarak gören genç adam, çıktığı yolculuğun “manevî bakımdan kendisine bir şey” katacağını sezinlemektedir (P: 16 - 17).

Sonuç

Şair ve yazar Sezai Karakoç'un “Geç Kalan Adamın Öyküsü”nde zaman ve mekân unsurlarının bağlantılarının somutlaştığı pek çok kronotop bulunmaktadır. Bu kronotoplar sayesinde yazarın okuyucularına aktarmak istediği evrensel, insanî ve İslamî mesajlar; davranış, duygu ve değerler dile getirilmiştir. Öykünün aynı zamanda tematik bağlayıcıları olan bu kronotoplar, yazarın temsil ettiği ve adına gelenek de denilen düşünce sistemini görünür kılmıştır. Yazarın edebî düzlemde, taşra / kasaba toplumunda gördüğü ve yine topluma göstermek istediği fiilî gerçeklik, İslamî yaşam tarzıdır.

Öyküde gelenekçi edebiyat anlayışına uygun şekilde, gaiplerden / fizik ötesinden uyarılar içeren “sezgi” ve “rüya” unsurlarına yer verilmiştir. Öykünün ikinci merkezî kişisi olan genç adama, babası, gördüğü bir rüya üzerine bir görev vermiştir. Baba dostunun yalnız kalmış, yaşlı eşinin durumunu öğrenmek, ona yardımda bulunmak üzere yola koyulan genç adam, bu yolculuğun sonunda olumlu manada bir değişim ve dönüşüme uğrar. Gittiği şehri terk edecekken duyduğu bir sese kulak vererek kararından vaz geçer. Böylece duyarsızlık yerine duyarlı oluşu seçer.

“Geç Kalan Adamın Öyküsü”nde duygu yoğunluklu karşılaşma kronotopu, iki şekilde gerçekleşir. İlkinde genç adam, durumunu sormaya gittiği

kimsesiz yaşlı kadının evdeki ölüsüyle karşılaşır. Bu karşılaşma önce bir tür üzüntü ve pişmanlığa, ardından da bir dirilişe neden olur. Bundan önce metafizik manada gerçekleşmiş olan karşılaşma sayesinde ise, ölümle düelloya tutuşup onu yenen kocasının hayalini gören yaşlı kadın, huzur içinde ruhunu teslim etmiştir. Bu karşılaşma kronotopunda okurlara adeta "sadakat, iman ve teslimiyet" değerlerinin önemi ve sonucu gösterilmiştir.

Öyküdeki ölüm hadisesine bağlı olarak, ev mekânı kronotopunun bir parçası olan ve eski varlıklı günlerin izini taşıyan kapı kronotopu, anlatıcı tarafından bir yaşlıya benzetilmiştir. Kapı, olumsuz çağrışımlarla haciz / vergi memurlarını, olumlu çağrışımlarla da uzaktaki aile bireylerinden iyi haberler getiren postacıları gündeme getirmiştir. Mutfak kronotopunun öyküdeki işlevi ise, adları anılan yiyecekler sayesinde, yoksulluk ve kırsal / doğal yaşamı temsil etmektedir. İnsanların üst üste evlerde yaşamak zorunda bırakıldığı dikey yapılaşmaya tepkili olan "Balkon" şairi Sezai Karakoç, diğer pek çok öyküsünde olduğu gibi "Kasaba Edebiyatı" bağlamında da bir işlevi olacak şekilde, öyküde bahsi geçen evde ikindileri, komşu kadınların toplanıp sohbet edebildikleri bir "taş hol"den söz eder.

"Geç Kalan Adamın Öyküsü"nde yoksulluğun belli başlı göstergeleri, antika değeri kazanacak denli eskimiş gaz lambası gibi ev eşyaları, gündüzleri okullarda öğretmenler tarafından yapılan bit yoklamaları, akşamları kadınlar tarafından icra edilen bit kırımlarıdır.

Zıtlık kronotopunu temsil edecek şekilde, geniş halk kitlelerinde yaşamakta olan sefalet ve yaygın hastalıklara karşın, varlıklı bir azınlık, farklı ve rahat bir hayat sürmektedir. Genç – yaşlı, hayat – ölüm zıtlık kronotoplarına da bu öyküde yer verilmiştir.

Yazar, merkezî kişi yaşlı kadın aracılığıyla hem varlıkta hem de yoklukta şükretmeyi, serçeler gibi zararsız ve savunmasız canlıların yanı sıra insanlarla karşılaştığında zararlı olabilecek akrep gibi canlılara bile merhamet etmeyi birer davranış kalıbı, duygu ve değer olarak öykü dünyasına taşımıştır. Yaşlı kadın, kendisi ihtiyaç içinde olsa dahi başkalarına el açmamış; insanlardaki ve tabiattaki güzellikleri görebilmiş birisidir. Genç adam, başkalarını gözetmek ve iyilikte bulunmak manasında bir'i temsil etmiştir. Öyküdeki diğer değer taşıyıcı simge ve motifler ise çiçek, gül, serçe, kelebek, gök kuşağı ve ezandır.

Kaynakça

- Alim, E. (2020). *Yusuf Atılgan, Sezai Karakoç ve Rasim Özdenören'in Hikâyelerinde Taşra*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü: İstanbul.
- Bakhtin, M. (2001). *Karnavaldan Romana Edebiyat Teorisinden Dil Felsefesine Seçme Yazılar* (birinci baskı). (çev. Cem Soydemir, der. Sibel Irzık). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bozkurt, E. (2020). *Sezai Karakoç'un Şiir ve Hikâyelerinde Kadın İmgeleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü: Kütahya.
- Karakoç, S. (2015). *Meydan Ortaya Çıktığında* (sekizinci baskı). İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, S. (2014). *Portreler* (altıncı baskı). İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karataş, T. (1994). *Sezai Karakoç (Hayat - Tenkit - Eser)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü: Erzurum.
- Kütüb-i Sitte* (2016). (hızl. İbrahim Canan). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özer, H. (2016). "Sezai Karakoç'un Öykülerinde Kent - Kasaba Algısı", *SOBİDER Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 8, Y. 3, s. 197 - 206.
- Özsaray, Yunus E. (2018). "Sezai Karakoç'un Eğitim-Öğretimle İlgili Görüşleri Eserlerinden Hareketle Fert ve Toplum İdeali", *Fatih Sultan Mehmet İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, S. 12, Y. 6, s. 243 - 274.